

IN HONOREM

Profesorul V. ARVINTE. Demnitatea unei profesii și forța modelului

Mircea CIUBOTARU

Dacă astăzi există la Iași o tradiție lingvistică viabilă și personalități care o ilustrează cu pregnanță și demnitate, faptul nu poate fi explicat decât prin existența unei continuități de gândire și atitudine în raport cu spiritul critic instituit de înaintași, în pofida unor vitregii ale istoriei contemporane bine cunoscute. De la Maiorescu, cel din perioada ieșeană a biografiei sale, și până în prezent, raționalismul bine secondat de imaginația creatoare a generat un mod de a fi propriu culturii și științei zămislite în urbea noastră. În matricile formatoare și catalizatoare ale spiritului echilibrat francez și temeiniciei germane, spiritul nestatornic moldovenesc a putut să se așeze, în zodiile sale norocoase, în stări de creație fecunde. Au fost asemenea lungi ore astrale ieșene și la Junimea lui Eminescu, și la masa lungă a „Vieții Românești”, dar și în amfiteatrele și sălile de seminar ale Universității.

Lingvistica și filologia ieșeană și-au structurat existența și istoria din ultimul secol în tiparele generoase ale unei veritabile școli, dacă înțelegem prin această etichetă un model formativ ce presupune existența unor magiștri recunoscuți, a unor discipoli valoroși și a unui spirit de metodă și disciplină a muncii, toate aceste elemente structurându-se și manifestându-se într-o continuitate relativă de preocupări, de tematici prioritare și de rezultate cel puțin notabile. Deși contestat de cei care nu-și găsesc locul în asemenea comunitate de valori (și mai totdeauna din pricina unui acut sentiment al valorii proprii considerate în unicitatea ei spontanee), conceptul de *școală* nu este doar o noțiune operațională la îndemâna istoricilor științelor sau artelor, ci și un concept moral, ce stimulează emulația intelectuală, și nu un obstacol în afirmarea creativității și originalității.

O școală lingvistică ieșeană există și ea se definește și prin diferențe și uneori, în momente polemice, prin opoziții relative cu celelalte două mari școli, cea bucureșteană și cea clujeană. Trei magiștri au marcat, prin opera lor științifică și influență didactică, evoluția istorică de-a lungul unui secol de cercetare la Iași a limbii române în toate manifestările ei sincronice și diacronice: Alexandru Philippide, Iorgu Iordan și Gheorghe Ivănescu. Nu este, desigur, acum momentul să schițăm încă o dată profilul valoric al acestor predecesori, dar numele lor nu poate fi uitat tocmai într-o împrejurare ca aceea de astăzi, când încercăm să situăm în tradiția științei noastre, cu tot respectul cuvenit și în spiritul adevărului, personalitatea profesorului Vasile Arvinte. De altfel, profesorul însuși a admis existența și a evaluat activitatea școlii lingvistice ieșene (1987), iar raporturile sale intelectuale și morale cu opera lui A. Philippide și a lui G. Ivănescu sunt bine evidențiate în câteva articole omagiale (1987). Mai puțin racordat la preocupările și domeniile de interes ale lui Iorgu Iordan și chiar, adesea, critic față de soluțiile grăbite ale acestuia, profesorul Vasile Arvinte rămâne îndatorat importantului lingvist cel puțin pentru o împrejurare biografică determinantă în evoluția sa spre domeniul germanisticii.

Câteva trăsături definesc opera lingvistică a profesorului nostru și îi conferă un loc important în lingvistica românească și europeană, nu numai în actualitate, ci și în viitorul previzibil. Încercăm să le configurăm, fără tente encomiastice, obișnuite în momente de *laudatio*.

Mai întâi, întinderea și varietatea domeniilor de competență definesc un spirit dinamic, iscoditor, ce intră obligatoriu în structura mentală a cercetătorului de vocație. Nu sunt mulți lingviștii capabili de performanțe de egală și constantă înălțime în atâtea specializări: fonetică istorică și sincronă (dialectală), istoria limbii române (ea însăși înglobând numeroase abordări culturale), istoria limbii literare, vechi și moderne, etimologie și lexicografie, filologie și critică de text, semantică, germanistică și onomastică. Dacă vom căuta în toate acestea vectorii de forță, aceștia ar fi, după opinia noastră, simțul istoric al fenomenelor și intuiția critică a adevărului.

Nu putem cita acum din impresionanta listă de lucrări publicate (volume și studii) nici măcar titlurile principale. Simpla enumerare, chiar neutră și fără bogate calificative valorice, a preocupărilor finalizate este grăitoare. O constantă a biografiei științifice a profesorului Vasile Arvinte este interesul marcat, de la începuturile carierei sale de cercetător și până la vârsta senectuții, pentru cercetarea varietății diatopice a limbii române și a implicațiilor diferențelor dialectale pentru istoria românilor. Rolul său de mentor în echipa ieșeană care a realizat volumele *Noului Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina* este recunoscut și prețuit. Cercetător de teren, deprins să pornească totdeauna de la fapte de limbă concrete și bine verificate, dialectologul a fost totdeauna prea puțin dispus să speculeze și să improvizeze ipoteze convenabile și facile. Gândirea de tip pozitivist al lingvistului, în sensul valabil și prețios până astăzi al acestui concept, cunoașterea limbii și tradiției lingvistice germane l-au situat pe profesorul Vasile Arvinte în descendența pozitivă a neogramaticilor și l-au apropiat spiritual de cei doi maeștri menționați. Cine urmărește chiar și numai lista lucrărilor va observa modul în care s-au dezvoltat organic temele sale de cercetare. Terminologia populară a unor domenii onomasiologice (exploatarea lemnului și plutăritul) l-au condus spre necesitatea studierii unei relații interlingvistice puțin cunoscute și, de aceea, generatoare de eclipse ale spiritului critic, jenante și în continuă reactivare până în prezent. Contribuțiile sale la identificarea elementelor săsești din limba română (adunate într-un substanțial volum, apărut în 2002) și, implicit, poziția sa în chestiunea presupusei moșteniri vechi germane vor rămâne pentru multă vreme modele de analiză, interpretare și soluționare etimologică. De aici, mai departe, lexicografia românească va trebui să evalueze cât datorează competenței și muncii profesorului V. Arvinte în comisia pentru etimologii a *Dicționarului limbii române* și în reeditarea revizuită și adăugită a dicționarului român-german al lui H. Tiktin.

Interesul pentru perioada veche a limbii române a condus pe cercetător spre alte teme de mare importanță istorică și lingvistică, și nu numai pentru știința românească: evoluția semantică a unor termeni din substratul autohton, delimitarea teritoriului de formare a limbii și poporului român, specificul lexicului de origine latină în context romanic, evaluarea influenței limbii grecești din perioada bizantină. În toate aceste chestiuni, și dificile, și controversate, vocea profesorului Vasile Arvinte se distinge prin autoritate și prestigiu, iar în rumoarea disputelor dintre contestatarii continuității românilor în spațiul etnogenezei lor și patriotismul tracomanilor de modă nouă, prin luciditate și responsabilitate științifică. În acest sens, o carte-model de acribie filologică,

obiectivitate științifică și finețe analitică este studiul monografic *Român, românesc, România* (1983), o contribuție de valoare europeană în domeniul românistici și romanistici. Nu este lipsit de importanță faptul că în frecvențele sale contacte internaționale, ca profesor-invitat la cursuri și conferințe din Berlin, Bonn, Köln și Freiburg și în mai multe articole publicate în prestigioase reviste sau culegeri de studii germane, profesorul Vasile Arvinte a difuzat rezultatele cercetărilor sale, temperând astfel excesele adversarilor sau denunțând falsul prestigiu al unor teze izvorâte atât din ignorarea realităților românești, cât și din rea intenție prost mascată.

În ultimele două decenii, s-a conturat a doua preocupare majoră a profesorului Vasile Arvinte, care îmbină în mod exemplar simțul istoric, forța analitică a lingvistului și migala benedictină a filologului. Ne referim, evident, la contribuția sa esențială în definirea a două momente cruciale din evoluția limbii române literare din perioada veche: tipărirea *Bibliei* de la București (1688) și a *Paliei de la Orăștie* (1582). Trebuie acum să subliniez una dintre virtuțile morale și intelectuale ale profesorului sărbătorit, însușire nu tocmai comună și de aceea demnă de admirația noastră: remarcabilul spirit de echipă, acel complex de atitudini care îmbină responsabilitatea și devotamentul față de obiectivul comun, înțelegerea nevoilor și limitelor celorlalți parteneri și, adesea, preluarea eșecurilor, neîmplinirilor, întâzierilor dintr-un soi de sacrificiu propriu pentru succesul comun. Calitatea este rară, mai ales când aptitudinile personale de excepție ar favoriza mai curând tentația dominatoare, derobarea de responsabilitățile neplăcute și, de ce nu, comoditățile facile. Educat și autoeducat încă din tinerețea sa de cercetător dialectolog cu servituțile, dar și satisfacțiile muncii în echipă, având și vocația certă de îndrumător competent și generos, profesorul Vasile Arvinte a știut să găsească și să cultive cu înțelepciune relații de colaborare fructuoasă și la marele proiect *Monumenta linguae Dacoromanorum. Biblia 1688*, editând într-o apariție jubiliară (1988) primele cinci cărți ale *Vechiului Testament* prin reproducerea textului tipărit, transcrierea acestuia (și a altor două texte manuscrise) cu caractere latine. O colaborare specială, statornică și de durată cu profesorul istoric Ioan Caproșu, a permis continuarea acestei munci și finalizarea ei prin editarea integrală a textului *Bibliei. 1688* în două impozante tomuri (2001 și 2002), cu contribuția substanțială a doi dintre valoroșii discipoli ai domnului Vasile Arvinte, profesorul de astăzi Alexandru Gafton și cercetătoarea Laura Manea de la Institutul „A. Phipippide”, și cu un text de erudiție filologică semnat de un alt nume de seamă al științei ieșene, N.A. Ursu. Studiul lingvistic al cărților *Pentateuhului*, care reprezintă contribuția esențială a profesorului Vasile Arvinte la aceste ediții de interes științific și cultural național, toate însumate având întinderea unui volum de 190 de pagini, este deja un reper și un model de abordare a textelor literare din veacul al XVII-lea. Cunoscut de doctorat deja tipărite sau în curs de elaborare care datorează mult interpretărilor și soluțiilor propuse de profesorul omagiat, pentru ușurarea muncii tinerilor lingviști, dar care vor trebui să accepte și riscurile comparației cu un model greu de egalat.

În sfârșit, *Palia de la Orăștie* (1582), text de mare dificultate și complexitate din perspectiva traductologiei și analizei limbii ca normă literară pentru secolul al XVI-lea, a adunat din nou forțele și competențele profesorilor Vasile Arvinte, Ioan Caproșu și Alexandru Gafton pentru o altă ediție model a filologiei românești, cu indici lucrați de lector Sorin Guia (2 volume, 2005 și 2006).

Ni se pare că evoluția preocupărilor științifice ale profesorului Vasile Arvinte urmează un plan demult conceput sau măcar râvnit, fiindcă ultimele sale lucrări abordează o altă etapă din istoria limbii române literare: epoca marilor clasici din secolul al XIX-lea. În anul 2002, a apărut cartea *Normele limbii literare în opera lui Ion Creangă*, iar în aceste zile lucrarea similară consacrată creației lui I.L. Caragiale. Într-o fază avansată de elaborare se află un mare studiu despre limba operei lui Mihai Eminescu. Simpla enunțare a acestor titluri ar putea ridica următoarea întrebare: ce se mai poate spune astăzi despre aceste opere, după ce, timp de peste un veac, s-a acumulat o bibliografie bogată, în care abundă titlurile ce trimit la analiza limbii și stilului acestor mari creatori. Unele reticențe de această natură s-au și formulat, dar, după opinia noastră, ele au ca motivare simpla incapacitate a unora de a depăși receptarea pur impresionistă a unei opere artistice, vehiculul contactului rămânând doar acela definit prin vagii termeni *gust, intuiție, sensibilitate*, ca și cum, de pildă, s-ar pierde ceva din savoarea povestirilor lui Creangă dacă cititorul ar fi mai instruit și ar cunoaște sensurile unor termeni sau expresii precum *berian, hăbuc, feciori de ghindă, a ști moarea cuiva* și multe altele, eronat explicate sau glosate de alți comentatori, dar deplin elucidate de profesorul Vasile Arvinte. Aștept cu justificată nerăbdare să citesc ultima lucrare despre Caragiale, fiindcă inventivitatea și creativitatea lingvistică a acestui fabulos spirit ne rezervă mari surprize.

Personalitatea domnului profesor Vasile Arvinte nu se poate însă contura satisfăcător nici prin simpla înșiruire de titluri și teme de cercetare, nici chiar prin analiza detaliată a contribuțiilor sale la îmbogățirea științei despre limba noastră. Rămâne ceva neexprimat de textele sale oricât de bogate în fapte și interpretări originale. Despre ce am mai putea astăzi aminti măcar, dacă răgazul ne-ar îngădui și dacă decența nu ne-ar cenzura limitele elogiului, fiindcă știu că profesorul nostru, natură echilibrată și cerebrală, nu agreează excesele de nici un fel. Despre numeroasele sale gesturi, fapte și inițiative personale care au condus spre reluarea studiului limbilor străine ca specialitate principală la Universitatea ieșeană, din greu lovită de calamitatea proletcultistă, despre demersurile sale în vederea reînțoarcerii la locul cuvenit și îndreptățit a lui G. Ivănescu, silit să dispară din calea imposturii triumfătoare, despre șansa Institutului de Filologie Română de a avea în profesorul Vasile Arvinte o pavază cu autoritate, tocmai când era amenințat cu dispariția de capriciile unei „savante de renume mondial”? Despre numărul impresionant de discipoli și doctori în filologie din toate centrele universitare, dintre care mulți au devenit cercetători de elită și profesori ei înșiși, despre simțul fără greș al valorii științifice, care l-a ținut departe de compromisurile ce subminează sistemul selecției și validării competențelor? Despre oameni cărora le-a determinat decisiv cursul vieții, cum este și cel ce rostește aceste cuvinte acum, dându-le șanse nesperate de afirmare, șanse pe care prin ei înșiși nu le-ar fi găsit niciodată în circumstanțe ostile? Despre atitudinea sa fermă și contrară în împrejurarea nefericită a așa-zisei reforme ortografice din anul 1993, atitudine ce i-a barat indiscutabil calea spre un bine meritat fotoliu în Academia Română? Dar, parafrazând o zicere celebră, vom spune și noi în registru ironic: Nu Academia îi lipsește profesorului Vasile Arvinte, ci profesorul îi lipsește Academiei !

Profesorul Vasile Arvinte va împlini în curând o vârstă care, după un bun obicei, se numește *frumosă*. Deși iubitor de frumos, să spunem că, totuși, sărbătoritul ascunde frumusețea acestei vârste pe care nu o arată, nu o invocă. Vigoarea sa fizică și

intelectuală de invidiat chiar și de sexagenari ni-l propune ca model și sub acest aspect și ne instruiește de faptul că nu munca și creația îl îmbătrânesc pe om, ci dimpotrivă îl mențin veșnic tânăr. Și ferice, dacă cei din jurul său îl urmează. Generațiile de lingviști și filologi care îl omagiază astăzi au de multă vreme încă un magistru, demn de ilustra situație în continuitatea predecesorilor.

La mulți ani, domnule profesor !

La sfârșitul ședinței de comunicări din dimineața zilei de 20 septembrie, a avut loc lansarea volumului *Normele limbii literare în opera lui I.L. Caragiale* de Vasile Arvinte. Au prezentat noua apariție doamna dr. Alexandrina Ioniță, editor, din partea editurii *Demiurg*, și profesorii universitari Alexandru Gafton și Ioan Caproșu.

*Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
România*

